

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Trestní právo hmotné v evropském prostředí

Marek FRYŠTÁK

Katedra trestního práva

NEJVĚTŠÍM LÁKADLEM KE ŠPATNÝM SKUTKŮM JE NADĚJE NA BEZTRESTNOST“

(Marcus Tullius Cicero, 106 - 43 p. K.)

„KDO ZLO NETRESTÁ, DOVOLUJE, ABY BYLO PÁCHÁNO DÁL“

(Leonardo da Vinci, 1452 - 1519)

Pojem a druhy

- TPH je odvětví právního řádu, jehož normy upravují předpoklady trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob a ukládání trestů, ochranných opatření a chrání zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob
- zajišťuje veřejnoprávní, fragmentární a subsidiární ochranu individuálních a celospolečenských zájmů
  - veřejnoprávní: odvětví práva veřejného ... (x právo soukromé)
  - fragmentární: ochrana jen vybraných oblastí ochrany; např. majetek ...
  - subsidiární: ochrana „fragmentů“ je jen podpůrná, nestačí-li mimotrestní právní ochrana; např. krádež hodinek (3.000,- Kč přestupek) (6.000,- Kč trestný čin)

- TPH vnitrostátní existuje v trojí podobě
  - TPH dospělých - věk 18 a výše; trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.) a trestní zákony
  - TPH mladistvých - věk 15-18; řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.)
  - TPH právnických osob - zákon o trestní odpovědnosti právnických osob (zákon č. 418/2011 Sb.)

Struktura TPH

- základy trestní odpovědnosti (vina)
  - vymezení pojmů trestný čin, provinění, trestný čin právnické osoby
- právní následky základů trestní odpovědnosti (trest)
  - trestní sankce: tresty a ochranná opatření ukládaná FO a PO, opatření ukládaná mladistvým
- obecná část (společné pojmy; např. úmysl, pachatel, omyl)
- zvláštní část (skutkové podstaty; např. 205 TZ - krádež)

Funkce TPH

- ochranná - „krajní prostředek“
  - TPH jako „ultima ratio“, zásada subsidiarity trestní represe (12/2 TrZ)
- preventivní - individuální a generální prevence
  - prevence individuální jako prostředek prevence generální; nikoliv opak, to by se jednalo o „exemplární trest“ - jako individuálně nepřiměřený je nepřípustný (zásada adekvátnosti trestu); nepřípustný je i příliš mírný (liberální) trest

■ represivní

- individuální represe zabraňuje pachateli v dalších páčání trestné činnosti; např. nepodmíněným trestem odnětí svobody, zákazem činnosti (38/2 TrZ citelnost trestu)
- generální represe je vyloučena

■ regulativní

- zákonné vymezení předpokladů trestní odpovědnosti a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření
- nullum crimen sine lege - 12/1 TrZ, definice trestného činu (13/1 TrZ)
- nulla poena sine lege – katalog trestů (52 TrZ), ochranných opatření (98 TrZ), opatření pro mladistvého (10 ZSM), tresty a opatření PO (15 ZTOPO)

Vybrané základní zásady trestního práva hmotného

- implicitně nebo explicitně vyjádřená ústavně podmíněná východiska tvorby (zákonodárce), interpretace a aplikace (orgány činné v trestním řízení) trestněprávních norem
  - např. opomenul-li zákonodárce kriminalizovat typicky pro společnost škodlivý čin, kupř. opuštění starého bezmocného člověka, někým, kdo má povinnost o něj pečovat, nemohl soud tuto zákonnou mezeru vyplnit analogickým použitím 212 tr. zák., neboť ten chránil pouze dítě; proto v 195 TrZ je tato okolnost (jiná osoba, o kterou má povinnost pečovat) již uvedena
- zásady obecné - vlastní všem odvětvím práva ČR
  - zásada zákonnosti - nullum crimen sine lege
  - zásada demokratismu - ochrana menšin vůči většině a ochrana většiny vůči menšině (pachatelům)
  - zásada humanismu - humanismus vůči poškozeným a pachatelům

- zásady zvláštní - vlastní jen některým právním odvětvím
  - např. zásada zákazu analogie zákona k tíži pachatele

- zásady specifické - vlastní jen TPH, např. zásada akcesority účastenství
  - např. zásada zákonnosti jako obecná, se v TPH projevuje jako zásada zvláštní - nullum crimen sine lege, neboť stejně platí i ve správním právu trestním

Zásada subsidiarity trestní represe

- zásada ekonomie TPH, subsidiarity trestní represe - TPH jako ultima ratio (fragmentární a subsidiární povaha TPH)
- ochrana majetku v občanském, správním a trestním právu
  - 2991 ObčZ (bezdůvodné obohacení)
  - 50 PřestZ (přestupek krádeže)
  - 205 TZ (trestný čin krádeže)
- majetek jako fragment chráněných vztahů chrání TPH až subsidiárně, nestačí-li mimotrestní odvětví práva, tj. ObčZ, PřestZ
- je-li naplněna skutková podstata TČ krádeže, nelze odmítnout trestní postih s tím, že je třeba nejprve uplatnit občanskoprávní odpovědnost

Zásada analogie legis k tíži pachatele

- nullum crimen sine lege stricta - zákaz analogie v neprospěch/k tíži pachatele (in malam partem)
  - např. 212 tr. zák. (opuštění dítěte) per analogiam použitý na opuštění starého nemohoucího člověka byl nepřipustný (analogie byla zakázaná)
  - 195 TrZ již dopadá na tento případ přímo (opuštění dítěte nebo svěřené osoby)
- nullum crimen sine lege + zákaz analogie legis in malam partem (k tíži pachatele) = „LÍC“ + „RUB“ téhož
- ve prospěch pachatele (in bonam partem) je analogie přípustná

Zásada argumentum a simili

- argumentum a simili (podle podobnosti) je dovolené
  - 272 TrZ per argumentum a simili - škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo „podobně nebezpečné jednání“ = vypuštění např. kyseliny sírové

Zásada zákazu retroaktivity k tíži pachatele

- nullum crimen sine lege praevia - žádný trestný čin bez předchozího zákona
- 1 TrZ - čin je trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena dříve, než byl spáchán
- má-li být garantována právní jistota občana, tak zákonné podmínky viny pachatele a podmínky, jakož i kritéria jeho trestněprávního postihu, musí zákonodárce stanovit zásadně ještě předtím, než došlo ke spáchání činu takto kriminalizovaného
  - z těchto důvodů je zásadně vyloučeno až dodatečně stanovit podmínky trestnosti a tyto aplikovat zpětně (retroaktivně) na případy z doby předchozí
- retroaktivita ve prospěch pachatele naopak přípustná je

Trestní odpovědnost FO a PO

- po spáchání trestného činu následuje (zpravidla) trestní sankce (např. trest odnětí svobody) nebo jiná kvalifikovaná reakce nespojená s trestem (např. upuštění od potrestání)

- FO
  - individuální trestní odpovědnost
    - 25 TrZ - kdo v době spáchání trestného činu nedovršil patnáctý rok svého věku
    - 26 TrZ - kdo pro duševní poruchu nemohl rozpoznat protiprávnost svého činu nebo ovládat své jednání
    - 5/1 ZSM – mladistvý, který nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby rozpoznal protiprávnost svého činu nebo ovládat své jednání

  - odpovědnost za zavinění
    - 13/2 TrZ - k trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti

■ PO

■ kolektivní trestní odpovědnost

■ tzv. přičitatelnost jednání - 8 ZTOPO

- trestným činem spáchaným PO je protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak např. statutární orgán, ten, kdo vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, ten, kdo vykonávající rozhodující vliv nebo zaměstnanec a takové jednání lze PO přičítat

- trestní odpovědností PO není dotčena trestní odpovědnost FO uvedená v 8 ZTOPO a trestní odpovědností těchto FO není dotčena trestní odpovědnost PO

■ odpovědnost bez ohledu na zavinění 10/1 ZTOPO

- trestní odpovědnost právnické osoby přechází na všechny její právní nástupce

Zásada jednoty trestní represe a prevence

- vyjadřuje podstatu (vyváženost) vztahu mezi trestní prevencí a represí, čímž vymezuje rámec a charakter působení obou těchto funkcí trestního práva
- prioritou je trestní prevence opírající se především o pozitivní metody působení na pachatele
  - důsledná a skutečně efektivní prevence garantuje ochranu společnosti trvaleji než sebepřísnější trestní represe, opírající se pouze o negativní působení na pachatele trestné činnosti
- v žádném případě ovšem nelze chápat mechanicky prioritu prevence tak, že by vždy a za všech okolností předcházel tzv. „výchovní trest“ před trestem „represivním“

Zásada přiměřenosti a účelnosti trestu

- zásada přiměřenosti vychází ze soudní individualizace trestní odpovědnosti pachatele právě prostřednictvím trestu a pokračuje individualizací trestu penologickou (penitenciární)
- za přiměřený trest lze považovat jen trest náležitě soudem odůvodněný a posléze ve výkonu trestu individualizovaný
  - z hlediska viny jde o přesnou právní kvalifikaci konkrétního trestného činu, zatímco z hlediska trestu se jedná o konkrétní určení trestu co do druhu a jeho výměry
- ze zásady účelnosti trestu vyplývá, že účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti

Prameny trestního práva hmotného

- materiální prameny
  - důvod trestněprávní úpravy, tj. materiální stránka, materiální protiprávnost činů kriminalizovaných jako soudně trestných ... trestné činy dospělých a provinění mladistvých ... trestné činy právnických osob ...
- formální prameny
  - zdroje, v nichž TPH nacházíme, tj. obecně závazné normativní právní akty, amnestijní rozhodnutí prezidenta (nikoli individuální milosti)
- zákonné prameny - TPH je výlučně právo zákonné - nullum crimen sine lege scripta – TrZ, ZSM, ZTOPO
  - jeho pramenem může být jen běžný zákon, - nullum crimen sine lege (12 odst. 1, 110 TrZ), ústavní zákon (LZPS) a Ústava

- podzákoné „prameny“ TPH - reálně existující, ale jsou v rozporu s čl. 39 LZPS („jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem“)
- nařízení vlády a ministerské vyhlášky jako prameny TPH jsou neústavní; např. 289 odst. 2 TrZ předpokládá nařízení vlády
  - vládním nařízením se stanoví, co se považuje za jedy, rostliny a houby obsahující omamnou a psychotropní látku (č. 455/2009 Sb., č. 467/2009 Sb.)
- v souladu s LZPS jsou např. 138 a 289 odst. 1 TrZ
  - zákon stanoví, co se považuje za omamné a psychotropní látky (zák. č. 167/1998 Sb.)

- mezinárodní smlouvy (čl. 10 Ústavy)
  - mezinárodní smlouvy tzv. „desítkové“; jejich generální inkorporace do právního řádu ČR neznámá, že jsou pramenem TPH, stále zůstávají jen pramenem mezinárodního práva veřejného, se všemi důsledky pro jejich výklad
    - mezinárodní smlouvy se tudíž vykládají podle zásad stanovených mezinárodním právem veřejným, nikoliv vnitrostátním právem
  - čl. 10 Ústavy pouze zakotvuje jejich aplikační přednost před běžnými zákony; mezinárodní smlouvy nestojí nad zákony

■ plenární a senátní nálezy ÚS

- pramenem TPH je pouze nález pléna ÚS, jako výraz abstraktní kontroly ústavnosti
- senátní nález v konkrétní věci jako výraz konkrétní kontroly ústavnosti pramenem TPH není

■ právní akty evropského práva

- sekundární evropské právo (zejm. nařízení, směrnice) není pramenem TPH, nicméně toto právo má na TPH jistý vliv a účinek, to se projevuje v procesu evropeizace vnitrostátního TPH, tj. přenosem obsahu evropského práva cestou jeho transformací a implementací do práva vnitrostátního

Výklad TrZ

- zjišťování obsahu právních norem obsažených v TrZ, ZSM, ZTOPO OPOZ
  - znát zákony neznamena znát jejich slova, ale pochopit jejich význam a působení - „scire leges non hoc est verba eorum tenere, sed vim ac potestatem“
- druhy výkladu - např.
  - soudní - nejčastěji používaný výklad, podle nějž se realizuje trestní právo v praxi; je závazný pro konkrétní případ, který se rozhodnutím řeší
  - vědecký - obsažen v učebnicích, komentářích, monografiích a časopisech; není závazný, má však značný vliv na praxi
  - gramatický - zjišťuje smysl ustanovení na podkladě významu použitých slov a podle zásad gramatiky a pravopisu
  - systematický - zjišťuje smysl zákonného ustanovení v souvislosti s širším celkem, s celým zákonem nebo celým právním řádem
  - logický - odkrývá smysl zákona prostřednictvím zásad logiky
  - doslovný

Aplikace TrZ

- přímá
  - použití ustanovení TrZ, ZSM, TOPOZ na konkrétní případ, který je tomuto ustanovení subsumován (podřazen)

- nepřímá - analogická
  - použití TrZ etc. na konkrétní případ je vyloučeno, pokud jde *k tíži* pachatele; viz zásada zákazu analogie k tíži pachatele

Vztah trestního práva hmotného a procesního

- TPH - určuje koho (pachatel), za co (trestný čin) a jak (trestní sankce) trestně postihnout, resp. reagovat na TČ
- TPP - určuje v rámci jaké procedury (trestní řízení) a ze strany koho (orgány činné v trestním řízení) se tak má stát
- TPH bez TPP by byl obsah bez formy, tedy nepoužitelný
- TPP bez TPH by bylo formou bez obsahu, tedy rovněž nepoužitelnou
- existence obou TP odvětví je vzájemně podmíněna, při respektování jejich relativní samostatnosti
  - jde svým způsobem o „spojité nádoby“, jedno bez druhého by nemohlo efektivně fungovat, stejně jako nemůže fungovat „spotřebič“ (TPH) bez „návodu na použití“ (TPP)

Místo trestního práva (hmotného a procesního) v právním řádu

- příměr „cyklo-pelotonu“
  - žlutý trikot - ústavní právo
  - závěr pelotonu - TPH a TPP
  - TPH a TPP nesbírá padlé a neplní funkci pouze „doprovodného a sběrného vozidla“, ale postihuje ty a za to, na co nestačí ostatní v „pelotonu“, tj. občanské, obchodní, správní, finanční či přestupkové právo
  - TPH a TPP je tak ultima ratio, ultimum remedium právní ochrany v rámci systému práva

Vztah trestního práva k neprávním disciplínám

- kriminologie
  - nauka o zločinnosti, o jejích pachatelích a obětech a kontrole (její součástí je i viktimologie - nauka o obětech zločinu)
  - může dát nauce i praxi poznatky o realitě; aby trestní právo odpovídalo společenským potřebám
- penologie - nauka o trestech
  - společný zájem o trestní sankce (tresty a ochranná opatření), z pohledu jejich výkonu i účinků
- kriminalistika
  - zkoumá zákonitosti vzniku, změny a zániku stop a jiných relevantních informací, jakožto i zákonitost jejich zkoumání a zjišťování
- forenzní disciplíny
  - soudní lékařství, psychologie, psychiatrie, antropologie - znalecké posudky od kterých se odvíjí i posouzení podmínek trestní odpovědnosti (viny) nebo předpoklady a ukládání trestů

Děkuji za pozornost

Otázky...???

doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.

Katedra trestního práva

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Veveří 70, 611 80 Brno

Tel. + 420 549 493 870, Fax. + 420 541 213 162

E-mail: Marek.Frystak@law.muni.cz